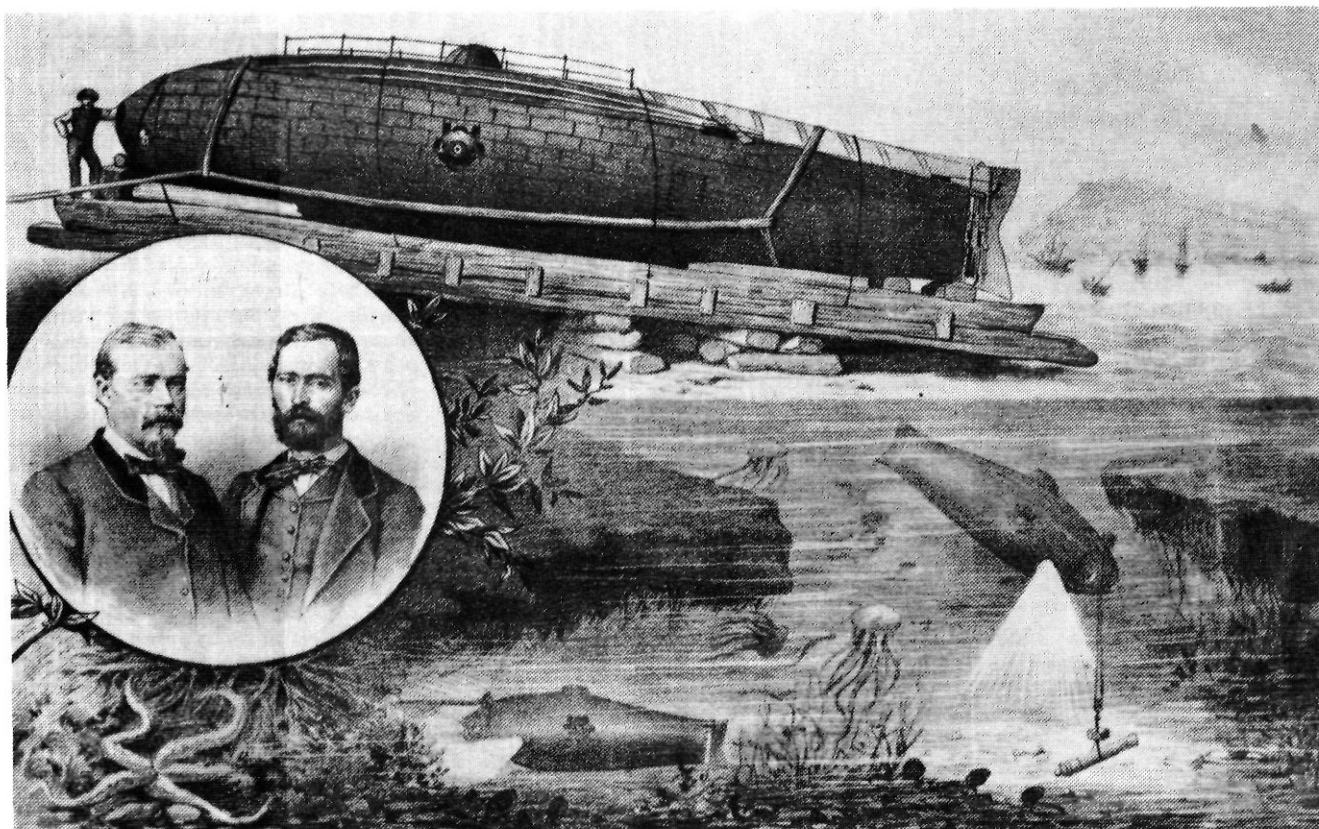

Il·lustració apareguda al setmanari català «La Tomasa», l'any 1859, amb l'Ictíneu I, a punt per a la primera immersió, i dos dels seus tripulants.

Una aproximació bibliogràfica a Narcís Monturiol

JOSEP TEMPORAL
i PARET

En el context històric de la commemoració, enguany, del centenari de la mort de Narcís Monturiol (1819-1885), el present article pretén donar a conèixer, al públic en general i als estudiosos en particular, una bibliografia bàsica sobre la vida i l'obra de l'il·lustre figuerenc.

Aquesta aproximació bibliogràfica relacionarà primerament un conjunt valuós de diccionaris i enciclopèdies, obres que, d'una manera general, ens apropen a la figura històrica i científica de Narcís Monturiol. En segon lloc, relacionarà la seva pròpia producció bibliogràfica més important, la qual serà exposada temàticament segons la seva caracterització socio-política, científic-tècnica, i literària. I per últim,

també relacionarà aquelles obres i aquells articles més interessants, més o menys especialitzats, dedicats exclusivament al coneixement històric de la seva polifacètica personalitat i a les seves activitats realitzades al llarg de les diferents etapes de la seva existència.

Diccionaris i enciclopèdies

Aquestes obres ens proporcionen una informació general i resumida, de caire divulgatiu, sobre la vida i l'obra de Narcís Monturiol. Les més interessants són:

– ELIES DE MOLINS, Antonio: *Diccionario biográfico i bibliográfico de escritores y artistas catalanes del siglo XIX (Apuntes y datos)*, Barcelona, Imprenta de Calzada, 1895, pp. 216-225.

– *Enciclopedia Universal Ilustrada Europea y Americana*. Tomo XXXVI.

Mon-Mtz., Barcelona, Hijos de J. Espasa, Editores. s.a., pp. 814-817.

– *Diccionario Biográfico*. Vol. II. M-P., Barcelona, Albertí Editor, 1969, pp. 282 i 284-285.

– *Gran Enciclopedia Catalana*. Vol. 10. Mesc-Orp., Barcelona, Enciclopedia Catalana, S.A., 1977, pp. 288-289.

– LÓPEZ PIÑERO, J. M. i altres: *Diccionario histórico de la Ciencia Moderna en España*. Vol. II. M-Z., Barcelona, Ediciones Península, 1983, pp. 80-82.

– CAÑIGUAL i FOLCARÀ, S. i altres: *Hombres de Ciencia Empordanesos (Materiales para un diccionario histórico de la ciencia a l'Empordà)*, Figueres, Carles Vallès, Editor, 1985, pp. 84-86.

Publicacions d'en Narcís Monturiol

Qualsevol estudi històric de la personalitat i de les activitats de Narcís

Monturiol ha de tenir en compte la seva pròpia, i significativament diversificada, producció desenvolupada a tot el llarg de la seva vida, puix que la recopilació de la seva obra completa, l'editada i la inèdita, és encara avui un treball d'investigació per fer. La nostra relació, sense pretendre en cap moment de ser exhaustiva, donarà a conèixer aquelles obres més representatives de les seves diferents actituds polítiques i de les tasques científiques i literàries.

En l'àmbit socio-polític, Narcís Monturiol fou l'autor de la següent obra publicada el 1844:

MONTURIOL, Narcís: *Un reo de muerte. Las ejecuciones y los Espectadores. Consejos de un Padre a sus hijos*, Barcelona, Imprenta de Torres Carrera, 1844.

I com a periodista, socialment i políticament compromès, va participar activament amb la premsa, primerament republicana i després socialista utòpica, de la Barcelona dels anys 40 i 50 del segle passat. Cal esmentar la seva tasca en els següents diaris:

– *El Republicano* (1842). Periòdic polític de tendència democràtico-republicana, de la redacció editorial del qual Narcís Monturiol formà part.

– *La Madre de Familia* (1846). Setmanari creat per Narcís Monturiol, de caire polític-social, preocupat per la formació pedagògica ètico-moral i cultural de la dona i els infants.

– *La Fraternidad* (1847-1848). Periòdic de caire socialista utòpic promogut per Narcís Monturiol i fonamentat en les idees d'E. Cabet, autor de *Viatge a Icaria* (1842). Aquesta publicació va ser la introductora d'aquest pensament social i polític al nostre país.

– *El Padre de Familia* (1849-1850). Periòdic del mateix caire que l'anterior, promogut i editat per Narcís Monturiol.

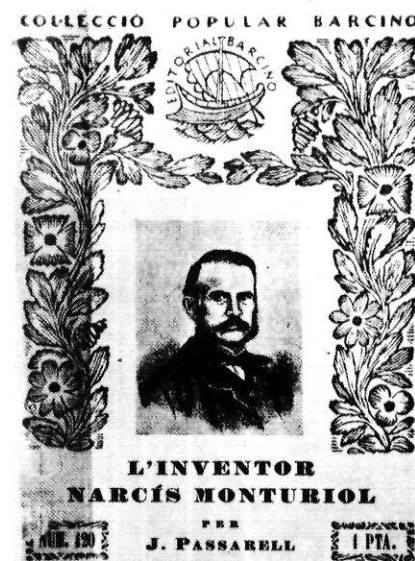
– *Las dos Coronas* (1855-1856). Opuscles editats per Narcís Monturiol, de característiques semblants a l'anterior.

I finalment:

– *La Propaganda Democrática* (1856). Setmanari democràtic editat per Narcís Monturiol, del qual només es publicà un prospecte.

Com a redactor periodístic, Narcís Monturiol, al final de la seva vida, publicà un full quinzenal ja sense cap mena de vinculació política, titulat *Anunciador Financiero* (1882-1883), dedicat als clients del Banc de Mataró, entitat financera on treballava en aquells moments.

En l'àmbit científic-tècnic, Narcís Monturiol fou autor d'un nombre prou important d'obres en les quals donava a conèixer i desenvolupava les seves idees referents als seus Ictineus i a la navegació submarina. Autor de diferents publicacions i memòries tècniques, Antoni Palau i Dulcet a la seva obra *Manual del Libro hispanoame-*

Quatre mostres de la rica bibliografia referent a Monturiol.

ricano –tomo décimo, Mon-Nebrixa– (Barcelona, Libreria Palau, 1957 (2), pp. 159-160) n'esmenta les següents:

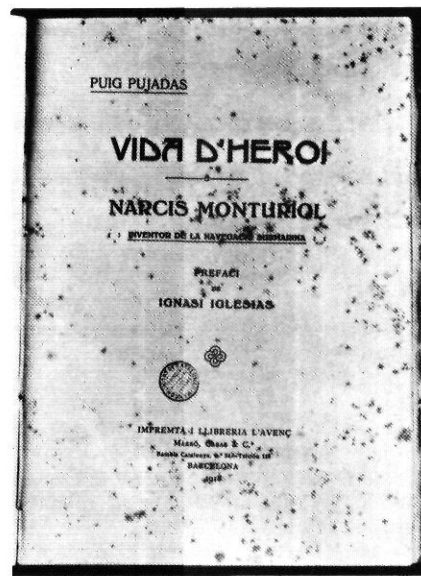
– MONTURIOL, Narciso: *Proyecto de Navegación Submarina. El Ictineo o Barco-Pez*, Barcelona, s.p.i., 1858.

– MONTURIOL, Narciso: *Memoria sobre la Navegación Submarina, por el inventor del Ictineo o Barco-Pez*, Barcelona, Establecimiento Tipográfico de Narciso Ramírez, 1860.

– MONTURIOL, Narciso: *A la prensa periódica a propósito de la construcción del un Yctineo de Guerra*, Barcelona, Imprenta de Narciso Ramírez, 1862.

– MONTURIOL, Narciso: *La Navegación Submarina. Memoria leída por el inventor del Ictineo en la Junta General del 12 de Enero de 1868*, Barcelona, s.p.i., 1868.

Alberto del Castillo i Manuel Riu, a la seva obra *Narciso Monturiol, Inventor del submarino «Ictineo» (1819-1885)* (Barcelona, Mútua Metalúrgica de Seguros de Barcelona,

1963, p. 160) n'esmenten també les següents:

– MONTURIOL, Narciso: *Monturiol a la prensa periódica. Madrid, 16 de mayo de 1861*, Madrid, s.p.o., s.a.

– MONTURIOL, Narciso: *El Ictineo y la Navegación Submarina*, Barcelona, Imprenta de Narciso Ramírez, 1863.

Josep Puig Pujadas i Jerónimo Estrany a les respectives obres *Vida d'herói Narcís Monturiol. Inventor de la navegación submarina* (Barcelona), Imprenta i Libreria l'Avenç, 1918, pp. 204 i Apèndix núms. 11 i 12) i *Narciso Monturiol y la navegación submarina* (Barcelona, Gustavo Gili, editor, 1915, pp. 44-45), en el marc d'una aportació històrica documental molt important, a més a més, ens en donen a conèixer d'altres, de les quals relacionem, sense descripció bibliogràfica, a causa de la manca de referències de la seva edició, les següents:

Aproximació bibliogràfica

– Una memòria llegida per Narcís Monturiol com a gerent de la *Navegación Submarina*, datada a Barcelona el 22 d'abril de 1866.

– Una memòria de característiques similars a l'anterior, datada a Barcelona el 8 de desembre de 1866.

– Un opuscle intitulat *A los interesados en el «Ictíneo» y a cuantos han contribuido a su desarrollo*, datat també a Barcelona el 6 de gener de 1866.

La seva obra cabdal, però, és la publicació pòstuma de l'*Ensayo sobre el arte de navegar por debajo del agua* (1891), de la qual tot seguit relacionem les diferents edicions:

– MONTURIOL, Narciso: *Ensayo sobre el arte de navegar por debajo del agua escrito por el inventor del Ictíneo o Barco-Pez*, Barcelona, Imprenta de Henrich y C^a, 1891. Aquesta obra, escrita el 1869, és, com ja hem dit, la més important per al coneixement dels aspectes científic-tècnics que Narcís Monturiol aporta a la navegació submarina.

– MONTURIOL, Narcís: *Assaig sobre l'art de navegar per dessota l'aigua*. Barcelona. Publicacions del Consell de Pedagogia. 1919. Pròleg i versió catalana de Carles Rahola. Traducció catalana de l'obra suara relacionada.

– MONTURIOL, Narciso: *Ensayo sobre el arte de navegar por debajo del agua escrito por el inventor del Ictíneo o Barco-Pez*. Barcelona. Editorial Alta Fulla. 1982. Facsímil de l'edició de 1891 amb una representació a càrrec de Joan Senent-Josa.

Altres publicacions científiques manuscrites i inèdites de Narcís Monturiol són:

– *Ydea general del Universo* (1874).
– *Meteoros ígneos* (1875).
– *Geosofía. Parte geológica* (1875).
Obres conservades al Museu Marítim de Barcelona.

Narcís Monturiol també fou, segons el Diccionari Biogràfic d'Alberti Editor (ob. cit. pp. 285) l'autor dels següents escrits científics:

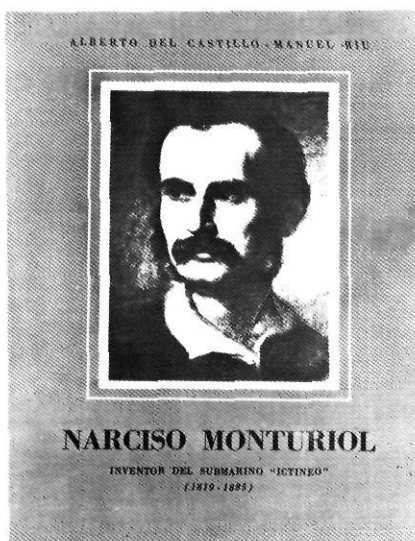
– *Estudios de historia natural*.
– *Del mecanismo terrestre*.
– *Estudios de las corrientes marítimas*.

– *Descubrimiento del Polo*.
– *La gravitación Universal*.

Josep Puig Pujadas (ob. cit. pp. 196 i 253-254) esmenta també les obres:
– *Del poder de la inteligencia comparado con el poder de la naturaleza*, publicada a l'*Almanaque Democrático* de l'any 1866.

– *Investigaciones sobre la causa de la gravedad*

A més de les publicacions de tipus socio-polític i científic-tècnic, Narcís Monturiol fou traductor d'obres franceses i també autor d'escrits de contingut biogràfic i literari. Josep

Puig Pujadas (ob. cit. pp. 100, 246 i 253) n'esmenta les següents:

– Una biografia de Gutenberg
– Una obra titulada *Hombres y mujeres célebres de todos los tiempos y países*, escrita conjuntament amb Joan Landa.

– Una obra literària intitulada *Las Pasiones*, que s'havia de publicar amb el pseudònim de M. E. Draper.

Publicacions sobre Narcís Monturiol

Les publicacions actualment més importants per al coneixement de la vida i l'obra de Narcís Monturiol són les següents:

1r.) Documentació i obres editades:
– Proclama de la Junta Inicial de la Subscripción Nacional a favor del Inventor del Ictíneo D. Narciso Monturiol. Barcelona. Imprenta de Narciso Ramírez. 1861.

– LASSO DE LA VEGA, Jorge y LOBO, Miguel: *Dictámenes científicos acerca del Ictíneo o Barco-Pez para la navegación sub-marina, por la Comisión de Ciencias Exactas, Físicas y Naturales del Ateneo Catalán, por el Brigadier D. Jorge Lasso de la Vega y por el Capitán de Fragata D. Miguel Lobo*. Habana. Librería e Imprenta «El Iris». 1863.

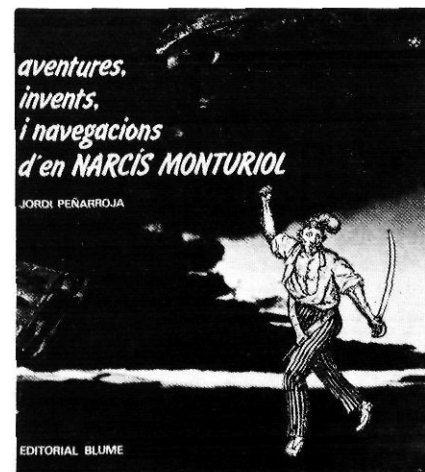
– *Estatutos de la Sociedad La Navegación Submarina*. Barcelona. Establecimiento Tipográfico de Narciso Ramírez y C^a. 1864.

– *Dictamen que, acerca del «Ictíneo» de Monturiol, emite una Comisión de la 1.ª Sección de Ciencias Exactas, Físicas y Naturales del Ateneo Catalán, en noviembre de 1860*. Barcelona. Establecimiento Tipográfico de Narciso Ramírez. 1861.

– SOCIATS y COLL, Ramon: *La navegación submarina*, Valencia s.p.i., 1885.

– ESTRANY, Jerònimo: *Narciso Monturiol y la navegación submarina*.

Dues monografies recents dedicades a l'inventor de l'Ictíneu.

Juicios críticos emitidos sobre los importantísimos trabajos realizados por este sabio inventor catalán, Barcelona, Gustavo Gili, Editor, 1915.

– PUIG PUJADAS, Josep: *Vida d'heroi. Narcís Monturiol. Inventor de la navegació submarina*. Barcelona, Impremta i Llibreria L'Avenç, 1918. Prefaci d'Ignasi Iglesias. Edició facsímil de l'Ajuntament de Figueres amb un pròleg de Santiago Riera i Tuèbols, professor d'història de la ciència i de la tècnica a la Universitat de Barcelona.

– PASSARELL, Jaume: *L'inventor Narcís Monturiol*. Barcelona. Ed. Barcino. 1935. Col·lecció Popular Barcino. Volum CXX.

– CASTILLO, Alberto del, y RIU, Manuel: *Narciso Monturiol. Inventor del Submarino «Ictíneo» (1819-1885)*. Barcelona. Mútua Metalúrgica de Seguros de Barcelona. 1963.

– PEÑARROJA, Jordi: *Aventuras, invents i navegacions d'en Narcís Monturiol*, Barcelona. E. Blume. 1980. Col·lecció: Personatges Catalans de tots els temps, núm. 1.

– RIERA i TUÈBOLS, Santiago: *Monturiol*. Barcelona. Edicions de Nou Art Thor, 1983 (3). Col·lecció Gent Nostra. núm. 16.

– RAMON DE SAN PEDRO, J.M.: *Don José Xifré Casas, industrial, naviero, comerciante, banquero y benefactor. Historia de un indiano catalán (1777-1856)*. Madrid. Servicio de Estudios del Banco Atlántico. 1956.

– BUXÓ DE ABAIGAR, J., Marqués de Castell-Florite: *Domingo Dulcet, general isabelino*. Barcelona. Ed. Planeta. 1962.

– ELORZA, Antonio: *Socialismo utópico español*. Madrid. Alianza Editorial. 1970.

2n.) Articles publicats:
– CALVET, Damas: «Narciso Monturiol». *Revista de Gerona*. Año 1889. Tomo XIII. pp. 276-284.

– RODEJA, Eduardo: «En el Centenario del sistema submarino de navegación» *Revista de Gerona*. Año V. Primer trimestre de 1959. Núm. 6, pp. 9-13.

– LLEGET, Mario: «En el Centenario del "Ictíneo"». Narciso Monturiol». *Canigó*. Figueras-Barcelona. Mayo 1959. Núm. 63. Año VI. Extraordinario, s.p.

– CUBAS, Enrique: «Un retrato y una carta de Monturiol». *Canigó*. Figueras-Barcelona. Junio 1959. Núm. 64. Año VI, s.p.

– MARTÍNEZ-HIDALGO, J.M.: «La inspirada anticipación de Narciso Monturiol». *Canigó*. Figueras-Barcelona. Noviembre 1959. Núm. 69. Año VI, s.p.

– MOLERO i PUJOS, E.: «Narcís Monturiol: un bon federal». *Canigó*. Figueres 15 Abril 1972. Any XIX. Núm. 237, pp. 8-9 i 12.

– VENTURA SUBIRATS, Jorge: «Icaria. Vida, teorías y obra de Etienne Cabet; sus seguidores catalanes; y experimentos comunistas y icarianos». *Cuadernos de Historia Económica de Cataluña*. Núm. 7. Barcelona. Junio 1972. pp. 139-251.

– AINAUD DE LASARTE, J.M.: «Monturiol, un héroe romántico». *Historia y Vida*. Año VI. Núm. 64. Barcelona. Julio 1973.

– RIERA i TUÉBOLS, Santiago: «L'apassionant aventura dels Ictíneus de Narcís Monturiol». CAÑIGUERAL, S. i VALLÈS, J. (Ed.): *La Ciència a la Renaixença Catalana*. Figueres. Editora Empordanesa S.A., 1981, pp. 9-20.

– RIERA i TUÉBOLS, Santiago: «Los "Ictíneos" de Narcís Monturiol». *Investigación y Ciencia*. Núm. 59. Barcelona. Agosto 1981. pp. 99-108.

– RIERA i TUÉBOLS, Santiago: «Narcís Monturiol: una vida apasionant i una obra apassionada». *Ciència*. Núm. 34-35. Any 04. Gener-febrer 1985, pp. 76-78.

– FERRER, David: «Monturiol periodista». *Historia y Vida*. Núm. 212. Año XVIII. Barcelona. Noviembre 1985, pp. 86-91.

3r.) Articles periodístics:

Entre d'altres, hom pot esmentar els següents:

– *Diario de Barcelona* dels dies 24-IX-1859; 28-IX-1860; 10 i 11-VI-1861; 19-XII-1888; i 28-IX-1890.

– *La Verdad del día* 11-V-1861.

– *El Telégrafo* del dia 10-IX-1864.

– *La Tomasa* del dia 5-IX-1890.

– *La Vanguardia* del dia 28-IX-1890.

– ARMANGÉ, José: «Juan Monjo y el "Ictíneo" de Monturiol». *La Vanguardia* del dia 28-III-1915.

– *L'Empordà Federal* del dia 2-V-1918.

– RIVAS, Natalio: «Los hombres del pasado: Narciso Monturiol (I) i (II)». *Diario de Barcelona* dels dies 25-V-1946 i 2-VI-1946.

– LLOPIS, Arturo: «Un genio olvidado: Narciso Monturiol, en Barcelona». *La Vanguardia Española* del dia 2-VI-1963.

– *Ampurdán* dels dies 2 i 22-III-1972.

– GUILLAMENT, Jaume: «Reflexión ante un Homenaje: El doble olvido de Monturiol». *Tele/Expres*, 29-4-1972. Barcelona.

– GUARDIOLA ROVIRA, R.: «La tomba de Narcís Monturiol». *Hora*

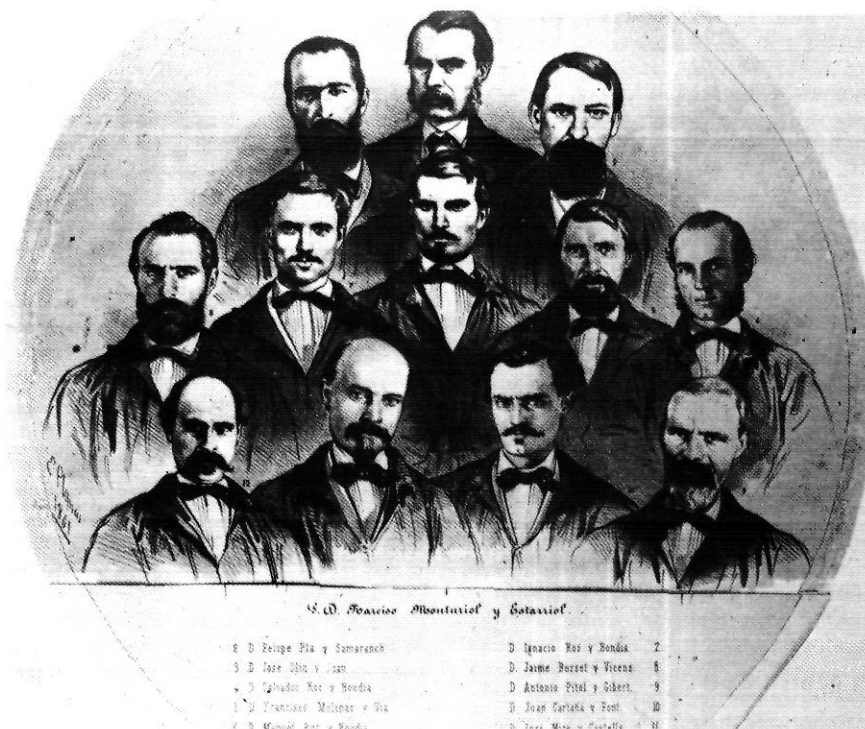
Nova. Figueres 25 abril-6 maig 1985. Núm. 410, pp. 3.

– *Punt Diari* 27 d'abril de 1985. Núm. 1918. Any VII. Especial Punt Diari. Figueres. Fires i Festes de la Santa Creu.

Consideracions finals

Una valoració qualitativa de les obres relacionades permet d'arribar a la conclusió, un cop feta la selecció, que l'*Ensayo sobre el arte de navegar* de Narcís Monturiol (1891), *Vida d'heroi* de Josep Puig Pujadas (1918) i *Narciso Monturiol y la navegación submarina* de Jerónimo Estrany (1915) són les publicacions que més excel·leixen en vista al coneixement de la vida i l'obra de Narcís Monturiol. Com molt bé ha escrit el professor Santiago Riera i Tuébols en el pròleg de l'edició facsimil de *Vida d'heroi*, al mateix temps que aquesta conclusió és certa, no deixa de ser una paradoxa que, malgrat els anys passats des de les respectives edicions, aquestes obres encara avui siguin bàsiques i essencials per manca de noves investigacions. L'obra de Narcís Monturiol ho és perquè recull totes les seves aportacions científico-tècniques a la navegació submarina; la de Jerónimo Estrany perquè recull un conjunt documental periodístico-crític sobre aquesta obra; i la de Josep Puig Pujadas perquè, malgrat la vinculació a l'escola historiogràfico-romàntica catalana que manifesta la seva obra i l'abrandament excessiu envers la figura humana del biografat, el fet d'haver pogut consultar fons documentals d'una vàlua sense parió, conjuntament amb la seva exquisida capacitat narrativa, converteixen *Vida d'heroi*, en la més completa biografia de Narcís Monturiol. A aquest conjunt d'obres, només cal afegir l'article de Jordi Ventura, que ens dona a conèixer les característiques del moviment social i polític cabetà al nostre país, i l'obra divulgativa del mateix Santiago Riera i Tuébols que significa la revifalla i la recuperació, essencialment científico-tècnica de Narcís Monturiol, analitzada des d'una perspectiva històrica actual. En resum, doncs, poden concloure que fins que no es publiqui l'obra biogràfica que té prevista el professor Santiago Riera i Tuébols, el coneixement acurat i global de Narcís Monturiol queda, avui per avui, limitat a les obres esmentades, sense però desmerèixer les restants.

Després de 67 anys, Josep Puig Pujadas, intel·lectual figuerenc republicà, cor i ànima del moviment cultural de la Figueres del primer terç del segle, ara per ara, continua essent l'intel·lectual i l'historiador nostrat que més ha fet en pro de Narcís Monturiol. I aquesta és tota una lliçó d'un home que ha estat injustament oblidat per les generacions actuals.

Monturiol i els seus col·laboradors en un dibuix d'E. Planas, de 1861.